

Edin Bajramović

NA POLJU ZAGUBLJENIH KORAKA

Bilo je to u nedoba, najgore na Balkanu – ah, kao da je na Balkanu postojalo neko doba koje nije bilo najgore.

Otpori, ustanci po Srbiji i Bosni, u Hercegovini, bune po Grčkoj, Albaniji, Crnoj Gori, puč seljaka ovdje, puč raje ondje, puč kršćana i pravoslavaca, muslimana, puč svih i svačega, polako su, nakon viševjekovne petljanije rasparčavali ideju Osmanlijskog carstva, kao vječnog ulara.

Kada joj dojaviše Dragoševu smrt, Đula je bila noseća, sa stomakom do zuba. Plakala je i plakala, poružnjela, ridala, u isteriji, u gubitku, čupala zlatne uvojke duge kose i udarala se šakama po bujnim grudima nadošlim pred skorašnji porođaj. Plakala je od ludila, u ludilu, do ludila, sve kukajući nad sobom i plodom u utrobi, sve naričući i zazivajući Dragoša, sve proklinjući Osmanlije, Arnautine i janjičare i rod im arnautski, prokleti, sve ne bi li i oči, i dušu, i srce, pa i pamet, već jednom iscijedila; plakala je sa stomakom u krilu, potom na porođaju, pa i sa djetetom u naručju. Neutješna.

Plakala bi Đula do kraja vijeka, da joj se neka smežurana baba, što joj istovremeno dođe i na žalost i na babine, gledajući je ucmizdrenu, otvoreno ne naruga:

“Ha! Bože, dijete rodilo dijete! Zajedno plaču, ne zna se koja glasnije, sirotice... Jazuk što sam već odavno presahla, jer bih hin obje na sisu metla...”

Kad začu staricu kako govori, Đula shvati šta žena želi da kaže, pa se osami sa djetetom.

“Ima li na dunjaluku išta ljepše”, mislila je razvezujući široku noćnu košulju. “Ja sam tvoja majka”, rekla je, privijajući dijete na grudi. Osjećajući gladne usne na vrhovima bradavica, svjesna da se u ovakvim vremenima djeci ne nadijevaju imena dok ne ojačaju, dok golim životom ne dokažu da će živjeti, Đula se dosjeti najljepšeg živog bića koje je ikad hodilo zemljom, pa se naže nad djetetovo uho i došapnu: “Jusuf, Jusuf, Jusuf... Jusufe, sine moj, ja sam tvoja majka, majčica, Đula.”

Shvatila je, njene suze neće povratiti Dragoša, ali itekako mogu ugušiti Jusufa, pa se zato sva dade da sina jedinca izvede na pravi put. Preuzela je brigu o kući i posluži, te o timarlucima što joj je Dragoš ostavio u amanet.

Desi se, dok Jusuf još nije prohodao, da sultan ukine timarluke. Dok spahije timare pretvarahu u agaluke i begluke, Đula se, stavljajući Jusufu u usta prstohvat sjeničkog sira, dosjeti Peštera, kraške visoravni gdje je provela svoju bezbrižnost. Polako žvačući svoj prstohvat sira, na misli joj dođoše crne i ratoborne bivolice što mirno pasu na škrtim ispašama peštorskog kamenjara. Ne ustreba joj dugo da raspusti sve timarluke i rasproda sve Dragoševe posjede, da se sa djetetom zaputi u peštorsku divljinu. Dukatima koje je izvukla prodajom Dragoševe zaostavštine, kupila je malu kolibu, deset bivolica i jednog snažnog rasplodnog bivola. Gledajući ta patuljasta goveda, šejtanski zakrivljenih rogova, što su se kao sjene minulih vremena, izvan pamtivijeka, uspêle i sakrile na ova visoka polja, mislila je:

“Zašto kažu da ste pogan i nečiste? Kažu, volite da podbodete, da ste tersovite i ratoborne... Ne zahaturite, insan se plaši onoga što pronalazi u sebi. Ali, neka, pazit' ćemo se mi da valja.”

A bivolice, kao da je razumiju, muču sablasno i oporo.

Đula ih je pazila kao najmilije, pa ju je vremenom živina zavoljela. Ljeti, kada bi vrućina i insana tjerala da iskoči iz pameti, Đula bi zagrabila kakav hladan potok, pa u njega puštala bivolice da se rashlade. Satima su se mogle prevrtati i brčkati u planinskoj vodi. Njihova bi se koža, crna i tvrda, zategnuta poput opne na dobošu, sjajila glatka na suncu, a tek bi pokoja zaokružena kapljica, zalutala na rijetku dlaku, zablješćala radosno među izvijenim rogovima. Nije ih se bojala, nego bi, kada joj i samoj prekipi i dozlogrdi žega, sa sve haljinkom ulazila u vodu, među svoje bivolice. Isprva se pobojavala bivola, ali, pošto ga je zaobadanog par puta dobrano odalamilila među oči i rogove, i njega je u sure utjerala.

“Muško, pa muško – jedino ga sila pameti dozove”, ponosila se svojom krotidbom.

Istinski se bojala jedino skakavaca – nije im vjerovala.

“Kako se uzdati u stvora koji može toliko da poskoči? Kako se

uzdati u stvora koji i u snu pjeva, koji zriče kad svako Božje stvorenje spava”, tvrdila je, ježeći se.

Ježila se i od svijeta. Znala je da vrijeme u planine dolazi sa zakašnjenjem. Nadala se da, skriveni u planini, neće čuti arlaukanje pobješnjelog vakta. Ali, to što su se sakrili, ne znači da se vrijeme nije desilo. Uskoro je eho historije počeo dosezati i u planine.

Dok je Jusuf izrastao u momčića, ukinut je sistem kapetana, a upravljanje zemljom preuzeli su muselimi. Pošto su namjesnici željeli “iscijediti” što veći čar od seljaka, muselimima su bile razriješene ruke. Desilo se tako da se sjenički muselim dosjetio peštarskih polja, pa i toga da lično dođe pred Đulu, na njeno imanje, među njene bivolice.

– Tvoje li su bivolice - doviknu muselim sa ruba jezerceta gdje se Đula kupala sa svojim malom. – Koliko ti tor broji grla?

– Osamnaest bivolica i dva bivola – odgovori ona.

– A znaš li, ženo, da četvrtina ide sultanu?

– A nije li desetina?

–Jok! Nov je vakat, od tanzimata nema harača. Sad je porez, a porez je četvrtinu da daš.

– Znam - odvrati Đula, perući rogove bivolicama. - A reci, šta će sultanu moje bivolice?

– Dukatima je bolje kod sultana.

– Znam i to, a ja ni zlata ni dukata nemam, nego bivolice.

Muselim je bio zbunjen.

– Nije mi jasno kad ste se spahije i ti nabijedili da ste sultani? - pogodila je žicu.

Dok je muselim od bijesa poskakivao u sedlu, Đula se preračunavala:

– Još jučer, obični seljak živio je kao insan. Harač se mogao izdržati, a pametan se mogao i obogatiti... Evo, i ja sam od deset bivolica napravila dvadeset. Daš agama i begovima njihovu desetinu i rahat! A sad, daj porez... i to četvrtinu?! Ali, neka, i onako sve ode u materinu... Izdržat' će Đula porez, a dat' će Bog i Osmanlije. Dobro - nastavi Đula - tvojih je pet grla. Izbroji koje hoćeš i odmah ih vodi sa sobom.

Začuđen, muselim uveza pet bivolica za sedlo, te polako pođe niz polje. “Žena da me ovako nadigra i osramoti”, mislio je ozlojeđen, sve osvrćući se, bojeći se da se koja bivolica ne zaobada.

Čekao je i deset godina je redovno dobijao Đulinu četvrtinu, kada novi namjesnik Tahir - paša ukinu kuluk. Pošto seljaci više nisu bili obavezni raditi na timarlucima, porez im je sa četvrtine povećan na trećinu. Neki bi rekli: “Pošteno!” Ali, kao što to obično biva kad se na Balkanu tumače zakonic, porez je povećan, a kuluci nisu raspušteni. Jusuf je navršio sedamnaestu kada muselimovi ljudi, odvođeci trećinu bivolica namijenjenih za porez te godine, sa sobom povedoše i njega. Đula mu je, prateći ga na kuluk, samo rekla: “Pamet u glavu.”

Kako imati pameti u nevakat – a tek u muškoj mladosti, u momčevanju?

Ne prođe ni ljeto, a Đula sa dovratka ugleda muselima gdje, naoružan do zuba, okružen svojim hajducima kaska uz peštarsko polje. Kada ugleda Jusufa, gdje ga, kao stoku vezanog, vode na povocu, gotovo pa presvisnu. Brzo se pribrala, pa doviknu sa dovratka svima u brk:

– Kakva ti je čar sad na um pala, muselime? Dobio li si moju trećinu?

– Hoću ovo da ti kažem lično... – prozbori muselim velevažno, sve u nasladi što je dočekao svojih pet minuta. – Ovaj tvoj zvrndov, pomiješao je kruške i jabuke. Misli može da naskoči na svaku koja naiđe. Nije smio da zaskoči na moje! Zatekoh ga gdje mi kćerku mezimicu u polju obljubljuje! Moju zlatnu jabuku! Kako sad da je udam oštećenu? Za koga smo godinama seharu punili i dukate za miraz uvezivali? Kome da je sad dam? Ko bi je htjeo? U crno ste me zavili... Nego, odlučio sam koju ću pravdu za moju zlatnu jabuku: skratit' ću ti Jusufa za glavu!!!

Kad začu muselimovu odluku, Đuli stade srce, a zbog širine dimija nije se vidjelo kako joj koljena klecaju.

– Došao sam da ti ovo lično kažem, da se serbez oprostite, jer toliko pošte ti dugujem zarad pokojnog ti Dragoša.

– Slušaj me sad, muselime – prozbori Đula pred kaznenom povorkom, uspravna i ponosna kao barjak, jer je znala da muselim nije potegao čak u ovu zabit samo radi iskazivanja čojstva. - Plakati neću,

ni moliti i kumiti te neću, a znaj, da te isplatim ne mogu. Ti si svoje odlučio, pravedno, vjerujem. Šta god da ti ponudim za moje dijete, vidim, neće te umilostiti. Ali, Jusuf je oko mog oka, baš kao što je i tvoja zlatna jabuka plod tvog roda. Nego, da se ti i ja nagodimo? Ako će nečija smrt očistiti čestitost tvog djeteta, neka to bude moja smrt. Ali, neka moja smrt onda očisti i mog Jusufa.

– Ovo ne smije proći nekažnjeno, ali pogodit' ću se sa tobom zarad Dragoša - prozbori muselim, hinjeći velikodušnost. - Pošto si se ponudila, sad samo od tebe zavisi život sina ti jedinca. U dolu nadomak Sjenice, imam polje. Osamljeno. Zadatak ti je da od sabaha do jacie, sama požanješ cijelo polje! Ljubiša, koliko treba ruku da se posao privede kraju?

– Žito je prezrelo. Potrebna su, možda, i petorica kosača... - odvrati momak iz pratnje.

– Dobro. Kad treba da dođem sa srpom? - prihvati Đula nepravednu pogodbu bez rasprave.

– Sutra? Aferim – klimnu muselim, pa sa svitom i vezanim Jusufom ode niz polje.

U doba noći, kada je tama najmračnija, Đula je zlatnu kosu čvrsto podvezala u šamiju, u zavežljaj stavila srp i brus za oštrenje, pa se uputila na zakazano mjesto. U polju ju je već čekao muselimov momak Ljubiša, a čim je ezan označio sabah, ona se prihvati srpa, pa se naže nad žitno polje. Đula se polako i ravnomjerno pomjerala kroz klasje, ne dižući se, ne gledajući oko sebe, ni koliko je požnjela, ni koliko još ima da požanje. Srp se kao visak ravnomjerno klatio i samo bi ponekad, kroz monotono mu njihanje, proletjela kapljica znoja, pala sa nosa ili čela.

Kada muselim sa povorkom i Jusufom dođe u polje, Đula nije požnjela ni četvrtinu polja. Stali su na malu uzvisinu u zahladi, odakle se u miru mogao naslađivati njenoj propasti, sve misleći: "Šta je pobjeda, ako druga strana nije poražena. Satrta!" Ali, ni naslada nije naslada, ako se ne podijeli, pa muselim naredi da odvežu Jusufa:

– Slobodan si... da gledaš kako ti majka izgara za tobom tvojom krivicom! Ili idi, bježi ako želiš, niko te neće goniti... A da prekinemo sve ovo? Pametan si momak, jasno ti je da je ova bitka izgubljena. Već

unaprijed. Nego da se ti i ja kao odrasli muškarci nagodimo? Samo reci gdje su dukati ostali od babovine ti?

– Ja, muselime, ne znam ni za kakvo zlato i dukate – odgovori Jusuf skrušeno.

Kroz napetu tišinu i igru živaca, lahor poče nanositi mukanje. Oporost šejtanskog zova, eho negdje iz visina, ljepljiv i sablasan, kao da je nadolazio iz zemljine utrobe. Bivolice! Uznemireno glasanje, džehenemsko vabljenje, crno i pogano, nečist vapaj, kao da je bdio nad Đulom. Kao da su je bodrile, sve glasnije i glasnije, naprasnije, jezovitije...

– Džinski okot pogani! – brecao se muselim. - Slobodan si, Jusufe. Idi u polje, obiđi majku u mucu. Ponesi joj vode, neka se napije. Možda je urazumiš... A slobodan si, možeš i da bježiš...

Zalazeći dublje u polje, Jusufu se činilo da je mukanje bivolica sve glasnije. Oko Đule, buka je bila toliko glasna, zaglušujuća, da mu se činilo da se cijelo polje tresu.

– Majko - zavapio je Jusuf molećivo, te je prenu iz omamljenosti. Kada se uspravila, u praznim su joj se zjenicama ogledali samo oblaci što ploviše nad poljem.

– U pamet se, majko. Muselim želi neke dukate ostale od babovine. Kaže, ako mu ih damo, sve će biti oprošteno. A ja za nikoje dukate ne znam. Zar ih ima? Evo ja ih se odričem, meni ne trebaju... A sve ovo, nije vrijedno...

Đula, otpivši par gutljaja, bez riječi se ponovo saže nad polje. Ali, kad uhvati žitni stručak i htjede da ga presiječe srpom, na klasju zapazi skakavca. Zastade, kao da ne želi da ga probudi, već da čuje njegov sneni poj, a skakavac samo odskoči u žitno more. Sigurno nije ni doskočio, a u Đuli se nešto okrenu, pa njene ruke triput brže počesu da krče klasje.

Gledajući sa uzvišenja kako se polje nepovratno povija pod Đulinim srpom, dok se jauk bivolica sve glasnije prostire dolom, muselim je s nevjericom dočekao i prije akšama da polje povija svoju posljednju petinu. Znao je, ljetni je dan, sunce sporo tone, do jacije ima još vremena. I starim bi hodom ispunila zadatak... a tek ovakva, opsjednuta! "Ovo meni ona namjerno radi! Šejtanski nakot i bivolice!",

psovao je muselim, pa se uspe na konja i pođe pravo pred Đulu.

– Dobro, Đula – prozbori muselim nad povijenom ženom. – Dokazala si šta si imala dokazati. Prestani sa ovim... Shvatio sam, dukata nema. Prestani sa žetvom, čuješ li? Prestani! Naređujem! Slobodni ste, i ti i sin ti. Čuješ li me ženska glavo? Razrješavam vas pogodbe!

Đula se blijeda uspravi i tiho odvrati:

– Dobro – a onda se opet dohvati srpa i nastavi sa žetvom.

Dok je muselim bjesnio, Đula je posao privodila kraju. Tik prije nego će posjeći i posljednje klasje, sa glave joj se razveza šarena šamija, a prosijedi uvojci joj se rasuše po licu. Bez riječi, postidjen, muselim je otkaskao na svom konju. Đula, oronula i u danu ostarjela, po prvi put za života životom poražena, ničice je pala na zemlju, zajedno sa zadnjim pokošenim klasom žita.

Na samrti, već potpuno sijeda, u posljednjim trenucima pribranosti, otkrila je Jusufu gdje su skriveni dukati ostali od babovine mu. Čvrsto ga je uhvatila za ruke i naredila:

– Sve rasprodaj i... bježi! Samo bježi... Bježi, gore, sjevernije... - upirala je prstom u nebesa. – Što sjevernije, to bolje, što dalje od svega ovoga...

Čvrsto ga je držala za ruku do posljednjeg daha, sve ponavljajući:

– Bježi, bježi... bježi... Jusufe moj...

I pobjegao je. U Sarajevo je došao u isto vrijeme kad i Omerpaša Latas. Nisam pošteno ni ojačao, a otac Jusuf mi je, izmožden od vremena i životarenja, na svom samrtnom odru naredio:

– Bježi!! Bježi sjevernije, što dalje od svega ovoga... i ne okreći se... nikada!

I bježim, bježim, bježim... Sjevernije, sjevernije, sjevernije... sve vrijeme se pitajući: gdje je taj *Sjever* za kojim *Jug* tako žedan čezne...